

Iščekli svijet

Fatih Hodžić

O jednoj od najvećih ikada ispričanih pripovijesti, a nikada utvrđenoj vjerodostojnosti njenih svjedočanstava, prvi je pisao Platon, starogrčki pisac i filozof. Raspravljajući o državi, pravu i pravičnosti - u osmoj tetralogiji Platonovih *Dijaloga*, u dijalozima *Timej* i *Kritija* -starogrčki pisac i političar Kritija Mlađi pripovijeda o Solonovom posjetu Egiptu 571. godine pr.n.e. i njegovom susretu sa svećenicima iz grada Saisa. Tom su prilikom – pozivajući se na stare egipatske zapise – impresionirali Solona znanjima o njemu malo znanoj, a burnoj povijesti atenskog polisa i o «*otoku sa imenom Atlantida, srcu velikog i prekrasnog kraljevstva*». Nadalje je Platon zapisao, da je Atlantida bila prastaro kraljevstvo s «*one strane Heraklovihi stupova*», država savršenog poretka, kolijevka civilizacije koju je «*progutalo more u samo jednom strašnom danu i jednoj strašnoj noći*».¹ O kataklizmi takvih razmjera, o biblijskom velikom Potopu, postoje brojne predaje i navodi u starodavnim zapisima i pripovijestima. Iako u njima prevladavaju motivi mitskog karaktera, pripovjedi sadrže slikovite i uvjerljive opise, koji se danas mogu analizirati i pokušavaju naučno potvrditi.

Heraklovi stupovi

U znanstvenim krugovima postoji izvjesna - i potpuno razumljiva - uzdržanost do Platonovih i svih kasnijih zapisa o Atlantidi. Unatoč nebrojenim studijama, tezama i teorijama, konkretnih dokaza o potopljenom kopnu, takvih koji bi za znanost bili i uvjerljivi i prihvatljivi, uistinu nema. Osim toga, pripovijesti o impozantnosti i monumentalnosti u gradnji, o savršenom društvenom poretku i uređenosti, općenito o ondašnjim prilikama u kraljevstvima Atlantide i atenskog pra-polisa, jednostavno se ne uklapaju u znanstvena saznanja i spoznaja o starom svijetu. Čini se, da su i mnogi detalji na slici prapovijesnog Platonovog svijeta previše kontrastni i da se međusobno sami isključuju. Pa ipak, zanimanje ljudi za legendarnim otokom ne blijedi. Već i činjenica, da više od dvije tisuće godina traju rasprave o tom potopljenom svijetu, može biti osnovan i dovoljan razlog da se zagonetki Atlantide posveti jedna od još neispisanih stranica povijesti. Istraživači, pojedinci bliski znanstvenim krugovima ili samo zanesenjaci, nadahnuti Platonovim i kasnijim zapisima o legendarnom otoku, nastavljaju sa istraživanjima nekog od mogućih lokaliteta potopljene Atlantide: kod Malte, Santorinija, Azora, Kube, Bahama... Trenutno se proučava i jedna od teorija – ona koju je predstavio talijanski publicist i pisac Sergio Frau - po kojoj su starogrčki pisci do 250. godine pr.n.e. Heraklove stupove locirali kod Sicilije.²

U starom svijetu, snažno su se prepletale sudbine ljudi sa voljom njihovih bogova, ali prevladavalo je i uvjerenje, po kojem prebivališta bogova nisu bila, niti su smjela biti dostupna običnim smrtnicima. Međutim, kako su se - otkrivanjem novih svjetova - širili horizonti i bogatila saznanja, tako su se udaljavale mitološke pozornice i prebivališta bogova ka krajnjim rubovima znanog svijeta. Gotovo 150 godina nakon Solonovih saznanja o legendarnom mjestu za Heraklovim stupovima, starogrčki povjesničar i pisac Herodot pisao je o istim stupovima smještenim u Gibraltaru. Herodotova znanja o zapadnom svijetu potiču prvenstveno iz feničanskih i perzijskih izvora, pa je pisanje pojedinih poglavlja *Historiae* (*Povijesti*) bilo – dobrim dijelom – sažeto iz istih izvora i priređeno tadašnjim prilikama. Kroz Gibraltar su, stoljećima prije Grka, plovili i isplovljavaliiskusni i dobri pomorci Feničani.

¹ Kocijančič G.: »Platon - Zbrana dela« (*Timaj*), Mohorjeva družba, Celje, 2004, (25D) str. 1265

² Frau S.: »Le Colonne d'ercule – un'inchiesta« (*Pillars of Hercules*), Nur Neon, Rome, 2002

Feničani su tjesnac imenovali Melkartovim stupovima, nazvanim tako po bogu mjesta Tira, čiji pandan kod Grka je kasnije bio upravo Heraklo. Za to, da su Heraklovi stupovi konačno smješteni u Gibraltar i ostali tamo do današnjih dana, zaslužan je ponajprije starogrčki geograf Eratosten i njegovi sljedbenici.

Po antičkom i rimskom dobu - poslije Ptolomeja – nastupila su vremena mraka i zatiranja naprednih misli i ideja. Došlo je do opadanja nauka i potpunog nazadovanja u bilo kojem pogledu. Neuravnoteženi robovlasnički društveni poredak, sve češći vjerski sukobi i osvajački ratovi bili su uzrok tom znanstvenom pomračenju kroz stari i srednji vijek. Sve što se je trebalo znati o svijetu bilo je ili u proglasima i naredbama vladara ili pisano u učenjima novih razvijajućih se i dominirajućih crkava. Crkveni dostojanstvenici srednjega vijeka su imali krajnje negativan stav prema nauci i književnosti iz antičkog doba, poričući gotovo sve moralne vrijednosti antike. I Heraklo i Melkart – kao i većina bogova starog svijeta – bili su odbačeni. Zapisi o starom svijetu su ili uništavani ili zabranjeni i skrivani od javnosti. Nedolični i neprimjerni u novim učenjima monoteističkih crkava, stari bogovi i polubogovi su ostali zaboravljeni. Na srednjovjekovnim kartama svijeta tako nema nigdje niti Heraklovih niti Melkartovih stupova.

Otrantska vrata

Slijedeći spomenutoj teoriji o premještanju stupova i hipotezi o potopljenom otoku, postoji dovoljno indicija da se Heraklovi stupovi još jednom 'premjeste' i 'lociraju' na njihovom prvotnom mjestu, 360 kilometara istočnije od Sicilije, u morski prolaz **Otrantska vrata**, koji povezuje Jonsko i Jadransko more, a razdvaja Apeninski i Balkanski poluotok. Nadasve je zanimljivo, da je upravo prostor Jadranskog mora i zapadnog Balkana bio zagonetan i potpuno nepoznat svijet za stare Grke. Poznavali su svijet daleko na istoku do Indije, na zapadu do ušća rijeke–oceana (Atlantskog oceana), na jugu do Egipta i Libije, o sjevernim, obližnjim, susjednim pokrajinama su samo nagađali i nisu znali gotovo ništa. Kao da je postojao neki razlog za bojazan već od samog spominjanja imena sjevernih pokrajina. Čemu bi – znatiželjni po prirodi - Grci tako uporno, stoljećima, izbjegavali svijet za Otrantskim vratima? Možda zbog nadasve divljih i čudnih naroda koji su tamo živjeli?

Kako bilo da bilo, za Otrantskim vratima - Heraklovim stupovima je najširi, a i najdublji dio Jadranskog mora - južnojadranska dolina, nadomak koje - nešto sjevernije - je cjelina u moru, poznata kao palagruški poprečni prag. Palagruški prag dijeli Jadransko more na sjeverni plićak sa jabučkom morskom udolinom i južni duboki dio sa južnojadranskom zavalom u velikoj sinklinali.

U mnogim pojedinostima, prostor Jadranskog mora odgovara Platonovim opisima potopljenog svijeta. Tako se za prostor u moru - nedaleko od najjisturenijeg otoka Palagruže i Lastova - može ustvrditi, da je to bio južni rub, obala nekada prostrane ravnice i ujedno lokalitet potopljenog, legendarnog mjesta, o kojem je pisao Platon!

Južnojadranska dolina - u dalekoj prošlosti pretežiti dio Jadranskog mora - je prostor u moru između južne Hrvatske, Crne Gore i Albanije, a nasuprot Apulije, regije u južnoj Italiji, *«odakle se tada moglo prevesti do drugih otoka i s njih na kopno nasuprot otocima, koje je okruživalo to more»*.³ Prije Potopa i potonuća 'otoka sa mjestom', to područje je bilo središnji dio kraljevstva Atlantide, kojem su pripadali drugi otoci, prostrana ravnica - tadašnje jadransko kopno - i veći dio kopnene cjeline oko tadašnjeg Jadranskog i Jonskog mora. Predio jadranskog kopna je bio pretežno ravničarski, kao što su to susjedne Apulija, priobalna Albanija ili ravnice Padske nizine na sjeveru uz najdulju i najveću talijansku rijeku Po, koje su tada, isto tako, bile dio prostrane jadranske ravnice. Predjelima, oko ravnice, prevladavalo je planinsko područje, bogato šumama, vodotocima i jezerima. Nadomak dijelu palagruškog

³ Kocijančič G.: »Platon - Zbrana dela« (Timaj), Mohorjeva družba, Celje 2004, (25A) str. 1264

praga, što se «*strmo i visoko izdizao iz mora*»,⁴ je poluotok Gargano na Apeninskom poluotoku. Na drugoj strani, u zaleđu istočno-jadranske obale je planinski prostor Dinarida, što se proteže od Alpa na sjeveru do Prokletija i Šarskih planina. Zbog izuzetnog geografskog položaja, klimatskog podneblja sa osobinama mediteranske klime, utjecaj hladnog sjevera je bio neznatan, ili kako stoji u citatu: «*Područje ravnice na otoku bilo je na južnoj strani i tako zaštićeno pred sjevernim vjetrovima*».⁵

Kraljevstvo Atlantide

Epoha Atlantide – po Platonu - započinje diobom među bogovima, kada je Posejdonu dodijeljena prostrana jadranska ravnica sa morem na njenim južnim rubovima i otocima. Prostor se odlikovao prirodnim bogatstvima, a kasnije i legendarnim, impozantno građenom kraljevskim mjestom. Oko dijela metropole – vjerojatnije, samo megalitskih struktura - na kojem se nalazio hram u čast Posejdonu i kraljevska palača najstarijeg Posejdonovog sina Atlanta, bila su naizmjenično, jedan unutar drugog, tri koncentrična morska kanala i dva kopnena pojasa. Atlantinjani su ozidali kanale i «*gradili tornjeve i vrata svugdje, gdje su tako premostili more*».⁶

Kraljevstvo Atlantide rasprostiralo se - osim jadranskom ravnicom – dijelovima Balkanskog poluotoka uzduž Dinarida, Apeninima preko Tirenije (kasnije Etrurija), regije u sjeverozapadnoj Italiji, do Pirineja i Iberskog poluotoka na zapadu. Čitavo područje Atlantide i Atlantidi bliskih kraljevstva je «*...po veličini bilo veće od Libije i Azije zajedno*».⁷ Razdoblje ekspanzije u Sredozemlju označavaju sukobljavanja i ratovi između sila Atlantide i pra-Atenjana, koji su kao i Atlantinjani bili potomci istog «*najboljeg i najljepšeg ljudskog roda*».⁸ Takvim kriterijima i kategorijom ljudi, Platon posredno ispostavlja poslušne, zakonima privržene kraljeve Atlantide te njihovu božansku prirodu, koja postepeno izčezava miješanjem sa smrtnima. Uslijed nasljedne međuzavisnosti smrtnih i besmrtnih sve je bila veća zastupanost i prisutnost ljudskih vrlina u 'božjem' sjemenu. Konačno stanje na Atlantidi je tako «*prevlada ljudskog etosa*» i početak međusobnih sukobljavanja, kao što je to bio sukob sa pra-Atenjanim. Kritija dalje govori o vojnoj sili kraljeva, «*koja je nadirala iz atlantskog mora zarativši iz obijesti protiv Atenjana*». Dok su sukobljavanja trajala, «*stigoše strašni potresi i poplave, čitav naraštaj Atenskog naroda proguta zemlja, a otok Atlantidu proguta more*».⁹ Solon je saznao, da je «*vodenim razaranjem uništena država danas nastanjena Atenjanima, koja je u odnosu na vojsku, kao i u svakom drugom pogledu, bila uređena po najboljim zakonima*».¹⁰ Sintagma «*Država danas nastanjena Atenjanima*» obuhvatila je - uz grčke oblasti - južnu Italiju, Albaniju i dijelove Dalmacije.

Značajke prostora jadranskog bazena

Ako se usporede neki od Kritijinih navoda o Atlantidi sa značajkama prostora jadranskog bazena mogu se uočiti znakovite podudarnosti:

- Kritija je o ravnici na otoku kazao: «*Tvorila je savršen pravokutni oblik; što je još manjkalo do savršenosti, bilo je izravnano dubokim, širokim i dugim jarkom*».¹¹ Tadašnje kopno, jadranska ravnica je imala oblik stvarnog četverokuta, čiji se nasuprotni rubovi protežu u smjeru sjever – jug i zapad – istok.

⁴ Kocijančič G.: »Platon - Zbrana dela« (Kritija), Mohorjeva družba, Celje 2004, (118A) str. 1324

⁵ Kocijančič G.: »Platon - Zbrana dela« (Kritija), Mohorjeva družba, Celje 2004, (118B) str. 1324

⁶ Kocijančič G.: »Platon - Zbrana dela« (Kritija), Mohorjeva družba, Celje 2004, (116A) str. 1322

⁷ Kocijančič G.: »Platon - Zbrana dela« (Kritija), Mohorjeva družba, Celje 2004, (109A) str.1317

⁸ Kocijančič G.: »Platon - Zbrana dela« (Timaj), Mohorjeva družba, Celje 2004, (23C) str. 1263

⁹ Kocijančič G.: »Platon - Zbrana dela« (Timaj), Mohorjeva družba, Celje 2004, (25B - 25D) str. 1264 - 1265

¹⁰ Kocijančič G.: »Platon - Zbrana dela« (Timaj), Mohorjeva družba, Celje 2004, (23C – 23D) str.1263

¹¹ Kocijančič G.: »Platon - Zbrana dela« (Kritija), Mohorjeva družba, Celje 2004, (118B) str.1324

- Atlantinjani su lomili i za gradnju koristili «*bijeli, crni i crveni kamen*». ¹² Bijeli i crni kamen mogao je biti lomljen u škripskim kamenolomima na prostorima današnjeg otoka Braču. Crveni, bokeljski kamen u Boki Kotorskoj...
- «*Otok je obilovao svime, a hranio je u velikom broju pitome i divlje životinje, pa su ovdje u velikom broju živjeli i slonovi*». ¹³ Ostaci skeleta slonova pronađeni su u srednjoj i južnoj Italiji, kao i na istočnim obalama Jadranskog mora: kod otoka Paga i u jami Vrtare male kod Crikvenice. Riječ je o ostacima životinja, koje su živjele u epohi pleistocena, znači više od 9.000 godina prije Hanibalovog pohoda slonovima na Rim...
- Atlantinjani su kopali, topili rude, dobivali i koristili orihalk, leguru bakra i cinka. Područja u regiji obiluju rudama boksita, željeza, mangana, kroma, srebra, zlata i naravno, bakra i cinka.
- Na osnovu izdašnosti izvora, hidrološke osebnosti i formiranih vodotoka riječ je o jednom od područja bogatijim hladnim izvorima, vrelima, termalnim i mineralnim vodama. Svi vodotoci koji su pritjecali sa Apenina, Alpa i Dinarida slijevali su se preko jadranske ravnice i uticali na jugu - u predjelu južnojadranske doline – u tadašnje Jadransko more.
- Nedaleko od potopljenog mjesta i ravnice, jedinstvena su morska jezera na Mljetu, otoku podzemnih staništa, špilja, jama i mljetskih blatina. Prije 11.000 godina ta jezera su bila slatkovodna, kao i brojna druga jezera, tada, u njihovoj blizini...
- Jabuka i Brusnik, dva su otoka u Jadranskom moru, od 1185 otoka, nastala izlivanjem magme u more i u potpunosti sačinjena od lave. Zajedno sa trećim otokom Palagružom, koji je djelomično eruptivnog podrijetla čine područje 'jadranskog vulkanskog trokuta', odnosno, najplodnija područja na tadašnjoj ravnici.

Jadranski bazen, Mediteran i općenito područja koja su bila zahvaćena velikim Potopom i pustošenjem (dobar dio Europe, sjeverna Afrika, Mala Azija), su ujedno prostori arheoloških riznica prepoznatih kao kulturno nasljeđe starijeg kamenog doba, paleolitika. Razumljivo, da su još prepoznatljivija i bolje proučena nasljeđa, koje se pripisuju razdoblju neolitika i kulturi Lepenskog vira, starčevačkoj i mediteranskoj, impresso-keramičkoj kulturi. Ostaci drevnih gradova uz jadranski bazen (Amantia, Meteon, Daorson, Asseria...) pripisuju se razdoblju mlađeg, željeznog doba i helenističkoj kulturi. Ostaci iz paleolitika su u zadnjoj velikoj kataklizmi bili opustošeni, zasuti naplavinama ili nošeni u cunamijima i odbačeni daleko unaokolo po prostorima srednje, istočne, sjeverne Europe i Male Azije. Zbog situacije i značajki lokaliteta, mjesta gdje su pronalazeni primjerci nosive umjetnosti, npr. kip Venere iz Willendorfa, kipovi Venera iz mjesta Kostenki, figurina Prve dame iz Murske Sobote i još stotine i tisuće drugih primjeraka starih i do trideset tisuća godina, mogu se po vrsti smatrati lokalitetima 'odbačenih' artefakata. Toj skupini 'odbačenih' artefakata pripadaju i kamene kugle kao i jedinstvene monumentalne kamene strukture, oblika sanduka, sljemenjaka, ploča, stupova, koji se gusto rasprostiru na teritoriju Bosne i Hercegovine, u južnim dijelovima Hrvatske, zapadnoj Crnoj Gori i jugozapadnoj Srbiji. Ovi – u svakom slučaju – zagonetni i nedovoljno pojašnjeni monumenti, opredijeljeni su i identificirani kulturnom baštinom srednjovjekovne Crkve bosanske, ondašnje države Bosne i nazvani stećcima. Od riječi stojećak, što znači nešto veliko, postojano.

Ostaci monumentalnih piramidalnih struktura na Balkanu, kamene kugle i strukture različitih oblika, brojne Venere i drugi prapovijesni ostaci – nosivi primjerci – pronalazeni pretežno po

¹² Kocijančič G.: »Platon - Zbrana dela« (Kritija), Mohorjeva družba, Celje 2004, (116B) str.1323

¹³ Kocijančič G.: »Platon - Zbrana dela« (Kritija), Mohorjeva družba, Celje 2004, (115A) str.1322

srednjoj i istočnoj Europi, kao i primjeri špiljskog slikarstva pretežno u južnoj i jugozapadnoj Europi, su pojavnost koja po svojim prostornim i vremenskim dimenzijama ukazuje na stvaralaštvo i gradnju iz vremena paleolitika, ali i na učinak i posljedice zadnje velike kataklizme. Da se i pripovijest o Atlantidi može prihvatiti kao povijesna činjenica, prostori Balkana kao područja na kojima su se stoljećima sukobljavale sile Atlantide i pra-Atenjana, a jadranski bazen kao lokalitet potopljenog otoka Atlantide, mogu poslužiti i neke druge odrednice iz teorije o iščezlom svijetu:

- Pad asteroida u Sredozemno more (u Tirensko i/ili Jonsko more) uzrokovao je djelovanja prirodnih sila koje su se manifestirale toplinskim i udarnim valom, cunamijima, pustošenjem i općim potopom. Slijedili su učestaliji i izrazitiji tektonski, litosferski poremećaji, potresi i tome posljedično erupcije vulkana. Veći dio Europe, kao i sjevernu Afriku zalilo je more. U stoljećima po kataklizmi i ekstremno izmijenjenim atmosferskim i klimatskim prilikama, dobar dio kopna jadranske ravnice trajno je potopljen morem zbog globalnog zatopljenja i dizanja razine mora i oceana.
- Posljedice devastiranja, pustošenja i poplava su naplavine i taloženja naslaga blata i mulja izrazito na područjima današnje priobalne Albanije, Dalmatinske zagore i Hercegovine (zaravni i visoka hercegovačka polja) i dobrim dijelom srednje Europe, Panonske nizine do Karpata... Istog izvora je i pojava šljunkovitog tla i okamenjenih ostataka morskih organizama pronađenih na višim brdima i planinama Dinarida i Alpa.
- U naplavinama su stijene i kamenje, kao i ostaci uništenih megalitskih struktura sa prostora jadranske ravnice, Apenina i Balkana bili ili zasuti ili odbačeni po širem području. Kopnene cjeline južno od Alpa, a nadomak Tirenskog, Ligurskog, Jadranskog i Jonskog mora, su bile ispostavljene destruktivnijem učinku naraslih valova, pa su tamo tragovi pustošenja izrazitiji i dan-danas dobro uočljiva geomorfološka obilježja.
- Odbačeni i rasuti primjerci kamenih monolita pronalaze se neravnomjerno u planinskom prostoru Dinarida. Na prostorima bliže Jadranskom moru, primjerci su veći i teži, a lokaliteti sa monolitima brojniji (Dalmacija i južna Hercegovina). Više na sjeverozapad i sjeveroistok, primjerci su sve manji i lakši, a lokaliteti sve rjeđi (do rijeka Save na sjeveru i Une na zapadu). Osim toga, obično se - kao po pravilu - monoliti nalaze na južnim stranama, zaravnima i podnožjima planinskih masiva, 'otvorenim' prema Jadranskom moru. Riječ je prvenstveno o klesanim, različito obrađenim primjercima monolita na planinama, na nadmorskim visinama do 1800 metara i prostorima koji u znanoj povijesti nikada nisu bili zamjetno ili uopće naseljeni.
- Kameni blokovi - monumenti, mase deset i više tona, što su lomljeni i korišteni u jednom vremenu i prostoru, a danas uronuli ili zasuti različito debelim slojevima zemlje, kao na primjer u bosansko-hercegovačkim mjestima Livnu, Foči, Visokom ili kod Kaknja... uistinu su baština megalitske tradicije i autohtona riznica paleolitskih kultura. Zatečeni na tim prostorima, monoliti su bili u kasnijim epohama premicani, klesani, oblikovani, ovjekovječeni reljefima i - niti ne tako brojnim - natpisima. U oblicima i formi ploča, sanduka, sljemenjaka, stupova, krstača i nišana, monoliti su postali stećci, nadgrobni spomenici i kenotafi, izraz narodnog predanja i baština kulture iz vremena Crkve bosanske i države Bosne. U svakom slučaju, i kao monumenti i kao stećci, dragocjen su zalog i kulturno nasljeđe iz jednog prastarog i drugog starog vremena.
- Prostori dalmatinske Zagore, južne Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Crne Gore su samo neki od više izvornih, *in situ* lokaliteta tih, na desetine tisuća – u kataklizmi - odbačenih i rasutih kamenih monolita i monumenata.

- Podmorje poprečnog palagruškog praga uz južnojadransku zavalu, nedaleko od otoka Palagruže i Lastova, je mjesto u moru, gdje već sto i više stoljeća leže potopljeni i porušeni ostaci Platonove Atlantide.

...

Kada su svećenici iz Saisa onomad pripovijedali Solonu o legendarnom mjestu, govorili su o 3000 stadiuma (stadija) dugoj i 2000 stadiuma širokoj prostranoj ravnici.¹⁴ Do prije 11.000 godina, dakle, prije velikog Potopa, veći dio današnjeg srednjeg i sjevernog Jadranskog mora bio je kopno, dio velike i prostrane jadranske ravnice. Tadašnje kopno, gotovo pravokutnog oblika, zaštićeno planinskim vijencima sa zapadne, sa sjeverne i istočne strane i bogato vodotocima koji su se ulijevali na jugu u ondašnje Jadransko more, bilo je – ni manje ni više - dugo 3000 i široko 2000 stadiuma.

¹⁴ Kocijančič G.: »Platon - Zbrana dela« (Kritija), Mohorjeva družba, Celje, 2004 (118B) str.1324